

«Με το λύχνο του άστρου»

Μαρία Παναγιωτοπούλου – Μποτονάκη

Στον ορυμαγδό των ημερών που ζούμε, ενώσαμε τις δυνάμεις μας δύο πολιτιστικές κοιτίδες της πόλης μας η δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Καρπενησίου και τα Γενικά Αρχεία του Κράτους-Αρχεία Νομού Ευρυτανίας για να προσφέρουμε στο ευγενές κοινό της πόλης ένα σπουδαίο πολιτιστικό γεγονός.

Στην προσφορά όμως τούτης της πνευματικής για όλους μας ανάσας κόντρα στην ασφυκτική πίεση και την εξαθλίωση που προσπαθούν να μας επιβάλλουν και που δεν είναι μόνο οικονομική, έχουμε πολύτιμους χορηγούς τον Δήμο Καρπενησίου και τον Οργανισμό του για θέματα Πολιτισμού Περιβάλλοντος και Αθλητισμού και τον Πολιτιστικό Σύλλογο Καρπενησίου που ως συνδιοργανωτές ανέλαβαν το οικονομικό βάρος της εκδήλωσης .

Και βεβαίως επιπλέον ο Δήμος και Ο Οργανισμός παραχώρησαν και το Συνεδριακό. Και θα ήταν παράλειψή μας να μην αναφέρουμε και τη συνδρομή του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για την πραγμάτωση της βραδιάς αυτής. Τους ευχαριστούμε θερμά και πιστεύουμε ότι τους ευχαριστούν και όλοι οι συμπολίτες μας που διψασμένοι για ποιότητα ψυχαγωγίας , με την κυριολεκτική σημασία του όρου, προσήλθαν σήμερα εδώ για να απολαύσουν το λυρικό πρόγραμμα «Με το Λύχνο του άστρου»

Πρόκειται για ένα συμβάν υψίστης πνευματικής σημασίας η παρουσία εδώ τριών σημαντικών ανθρώπων, της ποιήτριας κυρίας Ηλιοπούλου, του συνθέτη κυρίου Κουρουπού και του αοιδού κυρίου Σακκά ειδικών εκάστου στον τομέα του που θα μας παρουσιάσουν τη μεγάλη ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη .

Η πίεση που μας ασκείται από παντού είναι πολύπλευρη και ασφυκτική. Οι ψυχές μας αγωνιούν. Είπαμε λοιπόν να αναζητήσουμε μια μικρή ανάπαυλα και με την ευκαιρία της πρόσφατης επετειακής αναφοράς στον ποιητή, καθώς πέτυχε συμπληρώθηκαν 100 χρόνια από τη γέννησή του.

Ίσως μερικοί αναρωτηθούν τι χρειάζεται να ασχολούμαστε με την ποίηση όταν η χώρα ταλανίζεται από μια τέτοιας εμβέλειας κρίση της οποίας η διέξοδος δεν είναι ορατή από πουθενά. Θα απαντήσω με τριπλό τρόπο.

Από τη μια μου έρχονται στο νου τα λόγια ενός σπουδαίου μεξικανού λογοτέχνη του Octavio Paz¹,

¹Octavio Paz, Η διπλή φλόγα, Έρωτας και ερωτισμός, , Αθήνα, Εξάντας, 1996 11-12

«Η ποίηση μας κάνει να αγγίζουμε το άπιαστο και να ακούμε το κύμα της σιωπής που καλύπτει ένα τοπίο ερημωμένο από την αγρύπνια. Η ποιητική μαρτυρία μας αποκαλύπτει έναν άλλο κόσμο μέσα σ' αυτόν τον κόσμο, τον άλλο κόσμο που είναι αυτός ο κόσμος. Χωρίς να χάνουν τις ιδιότητές τους, οι αισθήσεις μετατρέπονται σε υπηρέτες της φαντασίας και μας κάνουν να ακούμε το ανήκουστο και να βλέπουμε το αδιόρατο... οι αισθήσεις είναι και δεν είναι αυτού του κόσμου. Μέσω αυτών η ποίηση υψώνει ένα γεφύρι μεταξύ του βλέπω και του νομίζω. Μέσω αυτού του γεφυριού η φαντασία αποκτά σώμα και τα σώματα γίνονται εικόνες».

Τούτα τα λόγια του μεξικανού λογοτέχνη θαρρώ ότι ταιριάζουν για να φωτίσουν το μυστήριο της ποίησης γενικά και το ποιητικό έργο του Οδυσσέα Ελύτη ειδικότερα που σήμερα ένα μέρος του θα απολαύσουμε.

Από την άλλη ιδού και ένα παράδειγμα για το πώς η ποίηση συγκεκριμένα του Οδυσσέα Ελύτη έχει συλλάβει ένα από τα μέγιστα προβλήματα του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού: την ύβρι της αλόγιστης καταστροφικής επέμβασης στο φυσικό περιβάλλον την οποία αναπόδραστα θα επακολουθήσει η Νέμεσις. Γράφει ο ποιητής στο «Μαρία Νεφέλη»:

Το μόνο πράγμα που θα μείνει ανέπαφο

Είναι η εκδίκηση.

Το σίδερο και η πέτρα έχουν τον τρόπο τους

Θα μας καταβάλλουν

αι θα περάσουμε μια νέα λίθινη εποχή²

Και για να σας δώσω άλλο ένα παράδειγμα της ποιητικής ματιάς ακούστε και τούτο του Ελύτη:

«ένα ρυάκι δεν είναι απλώς λίγο νερό που κατρακυλάει τον κατήφορο, είναι η λαλούσα κι εύχαρις υποδήλωση της παιδικής ηλικίας των πραγμάτων. Λίγη ξερή, τριμμένη στα δάχτυλά σου μέντα σε πάει ολόισια στη σκέψη των Ιώνων... ι εκείνο το φυτό αντικρύ σου που διαιρεί άνισα, πλην σωστά τον χώρο, είναι η αόρατη γεωμετρία που διέπει στο βάθος ολάκαιρη την οικουμένη. Να αυτή είναι μία ελευθερία πραγματική που έχει τη δύναμη τη γενική ν' αναστέλλει όλες τις επιμέρους αναστολές σου και να σε κάνει, κάθε φορά που τρως μια συναγρίδα ψητή να τρως κι από λίγο Αιγαίο, με αντίς λεμόνι, δυο-τρεις οξείες στίχους του Αρχίλοχου³.

Θαρρώ πώς αν λείψει αυτή η ποιητική ματιά η ζωή θα γίνει ανυπόφορα, τραγικά φτωχή, πιο φτωχή από όλα τα μνημόνια και τις δανειακές συμβάσεις που θα επιβάλλουν οι εκάστοτε Τρόικα και τα Διεθνή Νομισματικά Ταμεία.

Και κατά τρίτον, ο ίδιος ο Ελύτης είχε γράψει κάτι ανάλογο για το θέμα αυτό, την αξία και τη σημασία της ποίησης:

² Xavier Bordes, Το σύννεφο και ο κεραυνός ή ποίηση και πολιτική με αφορμή τη «Μαρία Νεφέλη», Χάρτης 21-23, Αφιέρωμα στον Οδ. Ελύτη, Αθήνα Νοέμβριος 1986, 388

³ Οδ. Ελύτη, Η μέθοδος του «'Αρα», Χάρτης, 21-23, 286-287

«Να μη λέμε όμως ότι είναι παράλογο μέσα σε πολέμους και σκοτωμούς ν' ασχολούμαστε με λουλούδια και φεγγάρια. Να λέμε απλώς ότι προτιμούμε το ποδόσφαιρο. Επειδή ούτε για φεγγάρι ακριβώς πρόκειται όταν μιλεί ένας ποιητής, ούτε οι πόλεμοι κι οι σκοτωμοί είναι φαινόμενα που σημειώθηκαν πρώτη φορά στην εποχή μας. Ίδιοι ήταν ανέκαθεν. Αν στις μέρες μας ξενιζόμαστε περισσότερο μπροστά στη φαντασία είναι γιατί έχουμε γίνει νεόπλουτοι της μεγάλης μας συλλογιστικής ικανότητας, της περίφημης, που έφτασε να κατευθύνει διαστημόπλοια με ακρίβεια δεκάτων του δευτερολέπτου αλλά παραμένει ανήμπορη μπροστά σε μια φράση διάφανη σαν το νερό»⁴

Η ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη είναι ιδιαίτερα γνωστή στο ευρύτερο κοινό κυρίως από το βαρυσήμαντο «*Αξιον Εστί*», μελοποιημένο από τον Μίκη Θεοδωράκη και σημαδεμένο από τη φωνή του Γρηγόρη Μπιθικώτση. Αλλά οι λάτρεις του ποιητή γνωρίζουν το «*Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας*», «*Το φωτόδενδρο*», «*Τις έξι και μια τύψεις για τον Ουρανό*», τη «*Μαρία Νεφέλη*», «*Τα Δυτικά της Λύπης*», και τόσες άλλες ποιητικές συνθέσεις του νομπελίστα ποιητή μας. Και ορισμένοι γνωρίζουν επίσης και το δοκιμιαγραφικό του έργο και τα κολλάζ του.

Και εδώ είμαστε στην ευχάριστη θέση να σας αναγγείλουμε άλλη μια δράση – εκδήλωση για τον ποιητή που διοργάνωσαν από κοινού η Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Καρπενησίου και τα Γενικά Αρχεία του Κράτους-Αρχεία ν. Ευρυτανίας σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου. Στο χώρο της βιβλιοθήκης εκτέθηκαν ενδεικτικά έργα του, καθώς και φωτογραφικό και αρχειακό υλικό από τη ζωή και το έργο του. Η ανταπόκριση των σχολείων δικαίωσε την πρωτοβουλία αυτή.

Είναι πλούσια η βιβλιογραφική αναφορά στο έργο και στη ζωή του Ελύτη και θα μπορούσαμε να μιλάμε ώρες ατελείωτες αναλύοντας το πώς και το γιατί, αναζητώντας την πεμπτουσία του λόγου του. Περιοριζόμαστε εδώ να αναφερθούμε σε δυο μόνο σημεία.

Το ένα αφορά ένα από τα αρχέτυπα της ποίησής του, το φως που κυριαρχεί στο κεφάλαιο «*Γένεσις*» του «*Αξιον Εστί*». Είπε κάποτε ο Ελύτης: «*Επλάσα έναν μύθο με άξονα το φως και τον έρωτα έως θανάτου*». Και σχολιάζει η μελετήτρια του έργου του:

«*Η «Γένεσις» ανοίγει ακριβώς με τη λέξη φως, ένα φως αρχέγονο που υπάρχει πριν από κάθε γέννηση: στην αρχή το φως. Πριν από κάθε κοσμογονία προϋπάρχει το φως, αλλά μπορούμε επίσης να προσθέσουμε: πριν από κάθε κοσμογονία προϋπάρχει ο Θεός. Ο ίδιος ο Ελύτης γράφει «(...) το φως το φυσικό που είναι ο Λόγος και το φως το Άκτιστον που είναι ο Θεός»⁵.*

⁴ ο.π. 295-296

⁵ Paola Maria Minucci, «*Η Γένεσις*» του Ελύτη», Χάρτης, 299

Το δεύτερο σημείο για το οποίο θα σας μιλήσουμε είναι η παραίνεσή του προς επίδοξο νέο ποιητή, κάποτε στο Παρίσι. Τον ρώτησαν:

-Αν καταλαβαίνατε πώς ένας νέος έχει τη σπίθα της ποίησης τι θα τον συμβουλευσάτε; Από πού να ξεκινήσει;

Και ο ποιητής απάντησε:

-Από την αρχή. Από τον Όμηρο. Εγώ πήγα ανάποδα, Αρχισα από τον σουρρεαλισμό⁶.

Αλλά ας παραδώσουμε τη σκυτάλη στους καλεσμένους μας.

Ο τίτλος του λυρικού προγράμματος που θα απολαύσουμε είναι στίχος από ποίημα της συλλογής «*Αξιον Εστί*» του ποιητή. Θα είναι μεγάλη χαρά για μας να ακούσουμε τη ποιήτρια κυρία Ιουλίτα Ηλιοπούλου με τη βαθιά γνώση που έχει για το έργο του Ελύτη να μας απαγγέλλει, με την αισθαντική φωνή της, επιλεγμένα χαρακτηριστικά ποιήματα.

Η κυρία Ηλιοπούλου, εκτός από το ποιητικό της έργο και τις φιλολογικές και θεατρικές σπουδές της, έχει ασχοληθεί και με τη συγγραφή παιδικών βιβλίων, τη μετάφραση, την επιμέλεια εκδόσεων και άλλες δραστηριότητες στο χώρο της πνευματικής δημιουργίας. Είναι ένα ανήσυχο πνεύμα που συνεχώς αναζητεί τη δημιουργία.

Η απαγγελία των ποιημάτων από την κυρία Ηλιοπούλου πλαισιώνεται με την μουσική παρουσίαση μελοποιημένων αποσπασμάτων της ποίησης του Ελύτη από τους κυρίους Γιώργο Κουρουπό στο Πιάνο και Σπύρο Σακκά στο τραγούδι.

Ο κύριος Γιώργος Κουρουπός είναι η κλασική περίπτωση του έλληνα που ενώ του προσφερόταν μια λαμπρή σταδιοδρομία στο εξωτερικό, στη Γαλλία όπου είχε μεταβεί για να σπουδάσει με υποτροφία της Γαλλικής κυβέρνησης, επέστρεψε στην γενέθλια γη για να προσφέρει εδώ τις υπηρεσίες του και τις γνώσεις του.

Πριν φύγει για τη Γαλλία διετέλεσε βασικός συνεργάτης του Μάνου Χατζιδάκη. Έχει τιμηθεί με διεθνή βραβεία, έχει διατελέσει αναπληρωτής διευθυντής του Τρίτου προγράμματος της Ελληνικής Ραδιοφωνίας, διευθυντής του μουσικού τομέα της Δημοτικής πολιτιστικής επιχείρησης Καλαμάτας, πρόεδρος της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, καθώς και καλλιτεχνικός διευθυντής της Ορχήστρας των Χρωμάτων. Είναι ομότιμος καθηγητής του Ιονίου Πανεπιστημίου.

Αξίζει τον κόπο να αναφερθούν εδώ μερικά από τα πιο πρόσφατα σημαντικά έργα του: *Οι δραπέτες της σκακιέρας*, *όπερα σε λιμπρέτο Ευγένιου Τριβιζά, οντσερτίνο για πιάνο και ορχήστρα, Ιοκάστη*, λυρική τραγωδία σε ποίηση Ιουλίας Ηλιοπούλου, *Το Μονόγραμμα*, σκηνική καντάτα σε ποίηση Οδυσσέα Ελύτη, *Το κίτρινο ποτάμι*, σε ποίηση Κινέζων ποιητών,

⁶ Δη. Μαλακάση-Τσέκου, Με τον Οδ. Ελύτη, Στιγμιότυπα ενός απογεύματος, Νέα Εστία, Αφιέρωμα, 1 και 15 Απριλίου, 1997, 609

Η σκηνή των θαυμάτων, όπερα δωματίου βασισμένη στο ομώνυμο ιντερμέδιο του Μ. Θεοβάντες.

Το τρίτο μέλος της αποψινής συντροφιάς μας στη μνήμη του ποιητή ο κύριος Σπύρος Σακκάς, ας μου επιτρέψει να ξεκινήσω την αναφορά σ' αυτόν με την αγαπημένη μου Λιλιπούπολη. Μέσα από τα τραγούδια της η πλούσια φωνή του έφτασε στο σπίτι και του πιο απλού Έλληνα.

Μετά τις εδώ σπουδές του, συνέχισε στη Μουσική Ακαδημία Μοτσαρτέουμ του Ζάλτσμπουργκ. Συμμετείχε σε μεγάλα, διεθνή φεστιβάλ, συμπράττοντας σε όπερες και συναυλίες. Έχει τραγουδήσει σε περισσότερα από 500 σύγχρονα έργα του μουσικού θεάτρου, έχει κάνει περίπου 200 παγκόσμιες πρώτες εκτελέσεις (όπερες, συμφωνικά έργα, μουσική δωματίου, θεατρικά, τραγούδια). Υπήρξε και ο κύριος Σακκάς βασικός συνεργάτης του Μάνου Χατζιδάκι, από το 1961 μέχρι το θάνατο του συνθέτη 1994 - με τον ίδιο στο πιάνο ή το πόντιουμ. Και πρέπει να σημειωθεί ότι πολλοί σύγχρονοι Έλληνες και ξένοι συνθέτες έχουν γράψει έργα ειδικά γι' αυτόν.

Αλλά το κύριο Σακκά πέρα από την ερμηνεία τον ενδιαφέρει και η διδασκαλία, με την οποία ασχολείται τόσο στο Ινστιτούτο Φωνητικής Αγωγής και Έρευνας στην Αθήνα όσο και στο «Αριστοτέλειο» Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Στον ίδιο τομέα της τέχνης της φωνής και του ανθρώπινου ήχου δίδαξε επί 20 χρόνια σε πανεπιστήμια των ΗΠΑ, ενώ υπήρξε διευθυντής σε σχολές Όπερας εκεί. Αλλά τον κατέβαλε και αυτόν η νοσταλγία και επέστρεψε στην γενέτειρα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το Εργαστήρι Φωνητικής τέχνης έχει συνεργαστεί σε παραστάσεις αρχαίου δράματος. Έχει επίσης σκηνοθετήσει παραστάσεις όπερας. Το πιο πρόσφατό επίτευγμά του είναι η θεατρική παράσταση της Ορέστειας του Ιάνη Ξενάκη που παρουσιάστηκε στην Ελλάδα (Μουσείο Μπενάκη), την Τουρκία (Κωνσταντινούπολη) και την Γαλλία (Μονπελιέ).

Και τώρα, αφήστε τις αισθήσεις λεύθερες, την ψυχή ανοιχτή για να γευτείτε τον πλούσιο αμητό που θα σας προσφέρουν οι τρεις καλεσμένοι μας. Και είτε η βραδιά αυτή να συμβάλει σ' αυτό στο οποίο στοχεύει ουσιαστικά η ποίηση του Ελύτη όταν συνέθετε ποιήματα σαν το «Άξιον Εστί», στη διαδικασία αφομοίωσης: να φτάσουμε δηλαδή στην απόκτηση συνείδησης της συλλογικής μνήμης που υπάρχει σ' εμάς, εξατομικεύοντας όμως όλη την κληρονομιά που φέρουμε μέσα μας⁷.

Πρόλογος για την εκδήλωση προς τιμή του ποιητή Οδυσσέα Ελύτη στο Συνεδριακό Κέντρο Καρπενησίου Καρπενήσι, 3-3-2012

⁷ Minucci, 303